

Преводна рецепция на английската литература в България: сп. „Българо-британски преглед“

Веселина Кацарова

Основните носители на превода и критиката на английската литература в България от средата на XIX до средата на XX в. са не книгите, а периодичните издания. От тази гледна точка именно в тях изследването на конюнктурата на представянето на английската литература, превода, селекцията на превежданите автори и произведения и почерка на преводачите и критиците е изключително интересна и ползотворна задача. Настоящото изследване разглежда рецепцията на английската литература в сп. „Българо-британски преглед“, месечник, издаван в периода 1927–1940 г. от „управителния съвет на Дружеството Българо-британска взаимност“ в София.

Приоритет на сп. „Българо-британски преглед“ е отразяването на икономическата ситуация и политическите събития в България за английска читателска публика и най-вече създаване на икономически отношения между България и Великобритания. Българската публика не остава пренебрегната. В бр. 2, 1928 г., в статия, написана от „редакционния комитет“, четем: „Нашият брой съдържа 24 страници. Нашата програма е да даваме 2/3 от съдържанието на английски, за английските читатели, и 1/3 за нашите български читатели, тъй като списанието е предназначено повече за чужбина.“ Публикациите, адресирани към българския читател, включват кратък преглед на по-важните събития в Британия и статии, представящи английската литература – предмет на настоящото изследване. Културно-литературният аспект в списанието е като допълнителен и се разполага на последните 3–4 страници, но от 1928 г. до 1935 г. е постоянен и е насочен към обща, а не към специализирана публика.

Рецепцията на английската литература на страниците на сп. „Българо-британски преглед“ започва с рубриката „Бегъл поглед върху английската литература“ (по-късно поради недоглеждане преименувана в „Бегъл преглед върху английската литература“), първа част от която излиза в бр. 2, 1928 г. Статията започва с келтското литературно наследство и обхваща литературата в периода от 450 г. до 1350 г. Тази просветителска рубрика цели поэтапно разглеждане на литературата, като не претендира за задълбоченост, а по-скоро цели запознаване на българския читател с големите имена в английската литература и основните идеи и тенденции в творчеството им. Авторът, К. Д. Ч. (Костадин Чакъров), не навлиза в подробности, а накратко представя имена и заглавия. В рубриката по-голямо внимание е отделено на: анонимните автори от

древността, Чосър, Лангланд, Спенсър, Шекспир, Бен Джонсън, Милтън, Драйдън, Поуп, Робърт Бърнс, Уърдсуърт, Кийтс и Шели, а автори като Уиклиф, Уайът, Съри, Пийл, Кид, Робърт Грийн, Джон Лили, Кристофър Марлоу, Бомонт, Флечър, Хейуд, Мидълтън, Уебстър, Суифт, Самюел Джонсън, Оливър Голдсмит и Колридж са само споменати или представени с 1–2 изречения. Ясно се откроява структурата на статиите в рубриката. Те винаги започват с въведение в културно-историческата и политическата ситуация на острова в разглеждания период, което заедно с биографичните бележки често заема 1/3 от написания материал. Чакъров дава доста точни оценки и успява да създаде добра обща картина на английската литература – нещо, с което българският читател до това време не е разполагал. В този смисъл задачата на Чакъров никак не е лека и той се справя с нея завидно добре.

Спорен е въпросът дали Чакъров е автор на статиите, дали ги е превеждал от английски източник или просто се е базирал на такъв при написването им. Личните ми наблюдения показват, че е доста вероятно да е превеждал статиите. На първо място текстовете звучат като заимствани. По-конкретни доказателства са използването на главна буква на български, там където това е нуместно: „един от най-великите периоди от Английската История“, „прилежно изучавал Гръцките и Римските класици“; използването на типичните за английския език дълги сложни изречения с много подчинени прости изречения: „От по-голям замах и от широк национален характер е епическата поема „Beowulf“, от около три хиляди стиха, която описва главно юнашките подвизи на принц Beowulf, който се сражавал с страшното чудовище „Grendel“, а по-сетне, на преклонна възраст, борил се и с един хвърчащ, огнеизпускащ змей, от раните на който и той сам умира.“; прекомерното използване на „един“/„една“ пред съществителните, там където не е необходимо и звучи неестествено на български: „бунт срещу една угнетителна мизерия“, „Приказките са предшествани от един предговор...“, „В 1362 г. Лангланд написал една алегорична поема...“, „проповядвали на хората една проста, но жива вяра“; неуместни притежателни местоимения под влияние на английски: „Подпомаган от един свой последовател, той могъл да превърши превода към 1384 г., преди неговата смърт.“, „Той написал на латински една от най-силните му работи в проза.“; размяна на местата на глагола и местоимението: „Наскоро след завръщането си от Италия, Милтон се оженил за дъщерята на един роялист, която, ненавикнала към мрачната и строга атмосфера на пуританския дом, напуснала го още в първия месец.“ Безспорно Чакъров се е позовавал на английски източник, но не можем да бъдем сигурни в каква степен е превеждал и доколко статиите в рубриката са авторски, защото не разполагаме с източника, за да направим сравнение. Иначе статиите са сериозни и правят добро и интересно представяне на английската литература за българска публика.

Сред другите интересни изяви на Чакъров в сп. „Българо-британски преглед“ се откроява рецензията на сборника „Browning's Shorter Poems“ –

Оригиналното стихотворение звучи по следния начин:

All the breath and the bloom of the year in the bag of one bee:
All the wonder and the wealth of the mine in the heart of the gem:
In the core of one pearl all the shade and the shine of the sea:
Breath and bloom, shade and shine, – wonder, wealth, and –
how far above them –
Truth, that's brighter than gem,
Trust, that's purer than pearl, –
Brightest truth, purest trust in the universe – all were for me
In the kiss of one girl.

Преводът на стихотворението е буквален и стиховете не се римуват, както в оригинала, но Чакъров не претендира за качествен, а за „свободен“ превод, каквото и да влага в това. Той цели да предаде по-скоро смисъла на поемата, отколкото да запази звученето ѝ. Прави впечатление изборът на думи: „in the bag of one bee“ – „в нектара на една пчела“, „all the wonder and the wealth of the mine“ – „всичкото чудо и богатство на подземните дълбочини“. Чакъров не е поет и се е стремил да предаде смисъла на стихотворението – превежда го в проза. При превод на поезия такъв подход е неадекватен и крайно незадоволителен. Преводаческият почерк на Чакъров ясно се откроява и в превода му на откъс от стихотворението на Бърнс „Epistle to Davie“ (lines 63p70), бр. 20, 1930 г.:

Ако щастието няма своето място
и гнездо в нашите гърди,
ние може да бъдем богати, велики и мъдри,
но никога не ще сме блажени.
Нито богатства, нито плътски наслади
могат в нас щастие за дълго опази, –
сърдцето е извор свят и единствен
на нашите радости светли и скърби черни.

В оригинал откъсът звучи така:

If happiness hae not her seat
And center in the breast,
We may be wise, or rich, or great,
But never can be blest:
Nea treasures, nor pleasures
Could make us happy lang;
The heart ay's the part ay,
That makes us right or wrang.

Отново прави впечатление стремеж към предаване на смисъла на откъса, без да се търси запазване на звученето му като стихотворение в

превода. Римата не е запазена. Интересен е изборът на думи и тук: „could make us happy lang“ – „могат в нас щастие за дълго опази“, „that makes us right or wrang“ – „на нашите радости светли и скърби черни“. Ясно прозира стремеж към метафоризиране. Чакъров сякаш чувства нужда от опоектизиране. Той иска да превърне текста в нещо, което смята за поетично, и по този начин дори изменя смисъла на оригинала във финалния стих: „That makes us right or wrang.“ – „нашите радости светли и скърби черни“. Така Чакъров не остава верен на целта си да предаде само смисъла, но не успява и да направи от превода стихотворение.

Промяна в подхода откриваме в последния превод на Чакъров на страниците на сп. „Българо-британски преглед“, на откъс от одата на Уърдсуърд „Ode: Intimations of Immortality from Recollections of Early Childhood“, бр. 21, 1930 г.:

Хвала на човешкото сърдце, чрез което ний живеем,
Хвала на неговата нежност, неговите радости и страхове,
За мен най-обикновеното цвете, що цъфти може да даде
Мисли, които лежат дълбоко, и ни карат сълзи да леем.

Оригиналният откъс гласи:

Thanks to the human heart by which we live,
Thanks to its tenderness, its joys, its fears,
To me the meanest flower that blows can give
Thoughts that do often lie too deep for tears.

Чакъров не е разбрал смисъла на финалния стих и го предава на български с противоположен смисъл. Този път е превеждал в рими, но е променил схемата на римуване от abab в abba. Дори римата не е достатъчна, за да зазвучи преводът като стихотворение - няма ритъм и редовете са прекалено дълги. И при Уърдсуърд римата не е много качествена – „live“, „give“, „fears“, „tears“. При Чакъров римата е доста примитивна и бедна – „страхове“ и „даде“ се римуват само във финалната гласна. От превода му лъха непрофесионализъм и несигурност.

От разгледаните преводи става ясно, че Чакъров има наивна представа за поетичното. Той разбира поезията повърхностно – сантиментализира и допълнително опоектизира.

Със самочувствието на литературен критик той дава висока оценка за творчеството на писател като Лорънс, който е остро критикуван в собствената му страна. В статията „Д. Х. Лооренс, поет, новелист, критик и художник (по случай неговата смърт)“, бр. 19, 1930 г., четем: „Но въпреки тези негови крайности и понякога дори прояви на един болен ум, никога никога не се е съмнявал в силата и оригиналността на неговия гений, който бе дълбоко уважаван наравно с неговата искреност. Той не премълчаваше нещата, а ги наричаше със собствените им имена. Неговата прямота шокираше хората, макар за това скъпо да плащаше... Неговият живот бе-

ше една яростна буря без затишие. В неговата душа гореше огъня на неговата непримиримост, дори озлобление към човечеството, особено към жената.“ Сред преимуществата му на писател Чакъров изтъква и дарбата му на художник, която най-ясно открива в написаното от него през първия период на творчеството му: „Всичкият цвет, дъх и живот на природата се чувстваше отново чрез неговите поеми и разкази. Такава беше мощта и силата на неговото проникване и вглъбяване във вътрешната, скрита хубост на нещата. И всичко това предадено в един свеж, изящен и сочен език.“ Така, противно на пълното отрицание на критиците, което Лорънс среща в родината си, Чакъров, без да им подражава, достойно оценява творчеството му и го поставя в предните фаланги на литературния канон.

Стилът на Чакъров не е изящен. В езика му се срещат редица повторения, но все пак той не е литератор и стига до литературата отстрани. Въпреки това културно-литературният му принос е голям.

Популяризирането на английската литература на страниците на сп. „Българо-британски преглед“ е цел на статиите и на Анна Д. Весова, която пише за романистите. В „Английските хумористи от XIX-тия век“, бр. 31, 1931 г., тя определя Дикенс и Такъри като „хумористи“, понеже „след Swift, Такерей се явява като най-мрачния сатирист на своята епоха, който рисува живота и хората в най-черни и несимпатични краски, като жестоко осмива хората и техните пороци“, а „Дикенс е осмил всичките недъзи в обществения, частен и семеен живот на неговата епоха. Осмяни са старите моми в „David Copperfield“ и малките частни училища в „Nicolas Nickleby“. За Дикенс и Такъри не е типично да се говори като за „хумористи“, но Весова обуславя тезата си със стереотипни определения за националния характер на англичаните и техния хумор.

Подобно на Чакъров, Весова не се притеснява да противоречи на западноевропейските критици. В статията „Джордж Елиот (1819–1880)“, бр. 64–65, 1934 г., противно на схващането на мнозина критици, че строгонаучните методи на психологически анализ на Елиът са недостатък в творчеството ѝ, Весова смята, че това е „нейната сила и голяма заслуга в литературата“. И още: „Нейния стил, по техника и обработка, е много по стегнат и по грижливо обработен; отколкото у Дикенс или Такери. Има силни драматични сцени в някои от нейните романи, които смело могат да се сравнят с тези на Такери.“ Подобно сравнение вероятно не би се понравилось на много английски критици по това време, но Весова отказва да подражава и да се съобразява с мнения. В един неголям обем Весова успява да обхване най-същественото от творческата характерология на Джордж Елиот. Статията ѝ излиза няколко години преди Елиът да влезе трайно в критическите обзори на изследователи като Михаил Арнаудов и Еню Николов.

Новаторско е отношението и на критика Николай Дончев, който в статията „Английски писатели: Давид-Херберт Лоуренс“, бр. 42–43, 1932 г., пише: „За да преценим Лоуренс, не трябва да забравяме това важно критическо правило: – че стойността на един писател трябва да бъде измерена по неговите положителни, а не отрицателни качества... аз оставям тази грижа [недостатъците] на гробарите на литературните репутации.“

Най-критикуваният аспект в романите на Лорънс, сексуалността, Дончев коментира по следния начин: „Лоуренс се противопоставя решително на традиционализма в английския роман. Тъкмо затова той се стреми главно да схване сексуалността, да намери точката, където тя се съединява с духовното, за да създаде един нов зародиш, една нова концепция за живота.“ Дончев не смята подходите, възгледите или тематиката в произведенията на Лорънс за недостатъци. Слабости открива единствено в стила на писателя: „падения в дълбините, досадни повторения – пише думата „sinuous“ на 19 места в 17 страници, блуждения и груби изрази.“ Сред качествата на Лорънс Дончев изтъква: „забележителна интуиция за характерите, тънък усет за сложните отношения у човешките същества, тънко чувство за красота, за тайните на нещата, способност да си служи с пейзажи, с животни, за да предаде движенията на човешката душа и нейните трагедии, особен дар за описание и евокация, дар да заинтересува.“ Дончев твърди, че личността на Лорънс, „едновременно силно привличаща и дразнеща“, е намерила вярно отражение в произведенията му и той не бива да бъде упрекван за това.

Между 1932 г. и 1394 г. в България за Лорънс излизат общо шест очерка, от които най-задълбочен е този на Дончев. Статията на Чакъров излиза за две години преди това. Доста вероятно е двете статии за творчеството на Лорънс, тази на Чакъров и тази на Дончев, да са събуждали интерес към превеждането на романите му. В България те излизат от печат доста рано – „Любовникът на леди Чатърли“ през 1934 г., „Лисицата“ през 1938 г. и „Синове и любовници“ през 1940 г. Творчеството на Лорънс е гледано с подозрение и някои от романите му са забранявани в Англия.

Останалите статии на Николаев Дончев на страниците на сп. „Българо-британски преглед“ са сред първите очерци за рецепцията на английската литература в България. От статията му „Английската литература в България“, бр. 12, 1929 г., научаваме, че по това време Шекспир е най-известният английски автор тук, а героят му Хамлет „ще бъде вечно млад, вечно примамлив образ, независимо от това как ще бъде интерпретиран, дали в модерен смокинг, с какъвто съвременни режисьори, дръзки театрални новатори го изкарват на сцената.“ Научаваме още, че на български Шекспир е превеждан главно от руски, но има преводи и от английски. Липсват сведения за това кои произведения кога и от кого са преведени и от какъв език. Въпреки фактът, че по това време Шекспир е доста популярен в България, както става ясно от статията, Дончев твърди, че да се говори за Шекспирово влияние върху наши драматурзи е неправдоподобно, „Защото кой драматически писател би дръзнал да подражава на Шекспира. Шекспир е неподражаем. Той е стихия.“

Веднага след Шекспир по популярност в България Дончев нарежда Байрон. Тук откриваме сведения за преводачите: „На български Байрон е превеждан от покойния Д. К. Попов и то доста отдавна, от Гео Милев, комуто дължим превода на „Манфред“ направен от английски език и от други. Превеждан е безсистемно, като повечето от преводите са пръснати из разни списания, та мъчно може да се провери какво точно е пре-

веждано от този поет.“ Дончев живо се интересува от влиянието на английските писатели върху българските и тук казва, че: „Липсата на пълно издание пречи на пълното влияние на Байрон върху поетите ни, както е в Русия върху Пушкин и Лермонтов... [по случай годишнина от смъртта му] издаде се един възпоменателен литературен сборник, съдържащ статии върху поета и преводи на откъслечи из негови произведения.“

Ведна след него следва Шели, „по-малко известен у нас от Байрона, но не по-малък от последния. Една малка книга отбрани негови песни се яви на наш език преди 4–5 години, преведени от английски език от Г. Минев и издадени в Русе.“ Дончев дава следната оценка на Шели и неговата рецепция у нас: „В съзнанието на българския читател образа на тоя съвършен и чист поет се откроява много по слабо отколкото тоя на неговия съвременник – Байрона. А Шелли заема с достойнство едно от първите места на световната литература и ненапрочно Константин Бальмонт, неговия руски преводач, го цени толкова много, като го поставя редом и дори над Байрона.“

Сред по-слабо известните автори у нас по това време Дончев цитира: „Джон Кийтс, Джон Милтън, чиято поема „Изгубения рай“, за щастие е преведена на български от покойния скопски митрополит Теодосий, Валтер Скот, чийто най-известен роман „Айвенхо“ е преведен на наш език, и Чарлс Дикенс, от когото също има преведени разкази, измежду които особено популярни са коледните му приказки. На български е преведен и романа му „Давид Коперфилд“. Една драматизирана приказка на Дикенса, „Щурецът на огнището“, биде представена неотдавна с голям успех в нашия Народен театър. Нека отбележим на свой ред опитът на господин Константин Стефанов, доцент в Софийския университет, да ни обрисова духовния образ на Тенисона.“ По-нататък научаваме, че на български Джон Голсуърти е представен с един преведен роман, а пиесата му „Верност“ е играна с успех в Народния театър. Сред по-известните съвременни драматурзи Дончев посочва Шоу, чийто пиеси играни у нас са „Кендида“, „Цезар и Клеопатра“, „Андрокъл и лъвът“. „Популярен е Шерлок Холмс, т.е. Конан Дойл неговия автор.“ Известни на българския читател са и Уелс, Джоузеф Конрад, с романа си „Тайфун“, и Джек Лондон с разкази. Дончев очевидно приема Джек Лондон за английски писател.

Дончев посочва и коментира и пропуските в рецепцията на съвременната английска литература в България по това време: „Това, което знаем за съвременната английска литература, е в повечето случаи научно чрез немски или френски автори и много рядко направо. Какво знаем за един Тома Харди, най-големия в наше време английски романист? Ако не се лъжа, един единствен роман е преведен от Харди. А Киплинг, тоя неподражаем майстор на морския разказ?“ По-нататък посочва и причините за тези пропуски: „Не бива да се изпуска от очи, обаче, обстоятелството, че у нас малцина знаят английски и още по-малък е броя на тия, които тласкани от литературни интереси, се залавят да превеждат.“

Дончев не се впуска в подробности, но статията му дава много добра обща картина на рецепцията на английската литература в България до края на 20-те години на ХХ в. и е сред първите по рода си.

Подбна рецепционна статия откриваме и в бр. 14, 1929 г., озаглавена „Английски драматически автори на българска сцена“, с автор Николай Дончев. Там научаваме какви английски пиеси са се играли на българска сцена до този момент. Дончев твърди, че „Шекспир остава най-предпочитан. Съперничат му само някои руски автори.“ Научаваме, че първите Шекспирови пиеси, играни на българска сцена, са: „Крал Лир“, „Венецианският търговец“ и „Юлий Цезар“, а по-късно и „Укротяване на опърничавата“ и „Ромео и Жулиета“, преведени от Пенчо Славейков и П. К. Яворов, „Отело“, „Хамлет“, „Макбет“, „Дванайсета нощ“ и „Сън в лятна нощ“. Става ясно, че и Шоу е доста добре познат у нас. Преди войната в Народния театър са се играли пиесите му „Цезар и Клеопатра“, „Кендида“, а 2–3 г. преди написването на статията и „Андрокъл и лъвът“. Дончев изтъква факта, че Шоу не е така въздействен и популярен у нас, както в Англия, където пиесите му жънат още по-големи успехи. От пиесите на Оскар Уайлд българската публика познава „Идеалният мъж“, „Комедия на сериозните“, „Саломе“, преведена от Яворов, и „Флорентинска нощ“. На наша сцена са играни и „Верност“ на Голсуърти и „Щурецът на огнището“, драматизирана приказка по Дикенс. По това време са се готвили и „Хенри IV“ на Шекспир и „Ветрилото на леди Уиндмир“ на Уайлд.

Статията отново цели по-скоро представяне на цялостната ситуация на рецепцията на английските автори в България, отколкото детайлно и задълбочено изследване на рецепцията им или критически коментар относно представянето им. С така формулираната задача Николай Дончев се справя доста добре.

Интересна е рецензията му „Една студия на български върху английския поет Тенисон“, бр 23, 1930 г., върху статията на Константин Стефанов „Великият викториянец. Тенисон и творчеството му“ в „Годишник на СУ, Ист.-фил.“, XXII, 1925 г. Както твърди Дончев, Тенисън не е особено популярен у нас, но не е и съвършено неизвестен: „Още Пенчо Славейков превежда негови стихотворения и дори написва статия за него под наслов: „Честит поет“. По-късно се явяват и други преводи. А преди това, още през 1880 г., Вазов превежда (от руски) прочутата Тенисонова „The Queen of May“ (Майската царица).“ Сред преимуществата на студията на Стефанов Дончев посочва: „След общите бележки върху характера и духа на Тенисоновото поетическо творчество, авторът се впуска в доста подробно разглеждане на по-важните по значение Тенисонови поеми, които анализира, като дава срещу английския текст съответния български превод, което значително улеснява читателя, непознаващ английски.“ Недостатък според Дончев е това, че: „3/4 от студията на Стефанова е посветена на Тенисоновото творчество. Биографични, както и библиографични сведения върху поета не са дадени и, струва ми се, това е важно опущение.“ Дончев атакува увода и заключението на студията: „При тия категорични думи, мнозина – дори тия, които познават творчеството на Тенисона – биха се позачудили. Несъмнено, Тенисон е един голям, един благороден и чист поет, но той далеч не е един гениален поет.“ Цялостната му оценка върху студията е: „Трудът на Сте-

фанов е ценен, интересен и доста изчерпателен. Написан просто, на общодостъпен език (пътъом казано – не липсват известни грапавини в стила), той се чете без досада.“

В бр. 21, 1930 г., излиза и статията на Николай Дончев „Шекспир у нас“. Започва с това, че тогава в България няма цялостна студия на български език върху Шекспир, едва непосредствено преди написването на статията е излязъл кратък очерк върху творчеството на великия английски драматург от Р. Русев в колекцията „Европейски писатели“ под редакцията на проф. М. Арнаудов, но Дончев твърди, че въпреки липсата на задълбочена критика върху творчеството на Шекспир в България, „от всички чужди писатели проникнали у нас, превеждани и играни на българска сцена, той е не само най-известния, но и най-обичания.“ По-нататък научаваме, че „на български Шекспир е превеждан много, но по-голямата част от преводите са правени от руските такива. Не липсват и такива от английски, но те се явяват едва наскоро.“ Константин Величков превежда „Хамлет“ и „Макбет“ от френски. Славейков и Яворов превеждат „Ромео и Жулиета“ и „Укротяване на опърничавата“, но Дончев не посочва от какъв език. Преведени са и „Крал Лир“, „Венецианският търговец“, „Отело“, „Юлий Цезар“, „Дванайсета нощ“, „Буря“, „Хенрих IV“ и поемата „Венера и Адонис“, като имената на преводачите не се споменават. Проф. Константин Стефанов превежда „Сън в лятна нощ“ и „Веселите виндзорки“ от английски език.

Преводната рецепция на Шекспировите произведения не е представена в дълбочина в статията. На места Дончев не посочва от какъв език са превеждани и пропуска да спомене кой ги е превеждал. Коментарът му относно поставянето на Шекспирови пиеси на българска сцена също е доста повърхностен и се състои от следните 2–3 изречения: „В последно време нашият Народен театър представи „Дванайсета нощ“, която биде дадена повече от 50 пъти и има необикновен успех, и „Сън в лятна нощ“. Както споменахме вече, последната Шекспирова пиеса, която понастоящем се играе (поставена през този сезон) е „Хенрих IV“, най-добрата от драматическите му хроники.“

И тук Дончев твърди, че „Шекспир не е упражнил пряко влияние върху български писател, ала неговите драми са поучили мнозина измежду писателите ни – по какъв начин може и трябва да се използва един драматически сюжет, без да се следва ригорозно никаква формула, никакъв канон. В това отношение, без да му се подражава, както това е било с други чужди писатели, Шекспир е играл и играе роля на превъзходен учител.“

В бр. 31, 1931 г., откриваме рецензия на Николай Дончев: „Шекспир на българска сцена, по повод „Кориолан“. Там Дончев твърди, че: „Разучена и поставена от г. И. Даниел, основател и ръководител на първата драматическа студия (Театър студио)... [писатата] показва какво може да даде нашия артист при една умела, смислена и смела режисировка. Рядко артист е създавал такъв величав, мощен и смел образ, какъвто ни даде Сава Огнянов в Кориолан... Интерпретацията, която Огнянов даде на Кориолан, е паметна. Неговата игра – естествена и убедителна – на кара да се почувства образа на гордия римлянин в неговата цялост и

необикновена духовна красота.“ По надолу четем и оценката на Дончев за трактовката на пиесата: „Има пиеси, за чиято постановка или се казва малко нещо, или нищо не се говори. Случая с Кориолан не е такъв. Извънредно голям дял в успеха за пиесата има г. Даниел. С една смеларъка, при едно всестранно разбиране на сценичната техника и с един верен усет за хубостите на пиесата, г. Даниел ни даде Кориолан в един мизансцен, дето човешкия материал и техническия аксесуар имаха една почти идеална уравновесеност.

Без да наруши ни най-малко духа на пиесата (което у известни режисьори, страстни новатори е станало мода), г. Даниел ни показва такива ефекти, които не бихме имали при една традиционна постановка и при липсата на модерни съоръжения, с които днес разполага нашия Народен театър. Може би затова и впечатлението, което пиесата оставя у зрителя, е тъй дълбоко и остро. „Кориолан“ е един актив за Народния театър.“

В бр. 40–41, 1932 г., излиза рецензия на Николай Дончев – „Гостуването на English Players в София“, където той сравнява играта на българските артисти с тази на английската трупа, представили на наша сцена пет пиеси на английски драматурзи от началото на XX в. – „Кендида“, „Краят на пътя“, „Да видим себе си“, „Закъснялата отплата“ и „Второто аз“. Ето как Дончев описва играта на англичаните: „Това, което отличава английският актьор, е неговата съдържаност, но зад тая съдържаност проличава вътрешния напън, вярното и дълбоко изживяване на известно чувство, на известно вътрешно стълкновение. Английският актьор е чужд на театралната поза, на маниерното държание, на пищната фраза. Той постига всичко с най-прости вътрешни средства. Английският актьор се доближава в известни отношения до руския, без обаче да има неговата топлина в изживяването, неговата магия на словото, неговата музика на говора.“ Рецензията опровергава някои разпространени стереотипи за англичаните: „Тая комедия [„Да видим себе си“] дойде да разсея предубеждението, че англичанина е неспособен да се смее, да бъде весел, забавен и духовит. „Да видим себе си“ възбуждаше непрекъснат смях у публиката, който заразяваше дори и тия, които не разбираха езика, но долавяха все пак комичното – тъй хубаво, бихме казали, тъй майсторски подчертавано от английските изпълнители.“

Заслужава да споменем и статията на Дончев „Английската литература и българските писатели“, бр. 22, 1930 г., където той изследва влиянието на английски автори върху българските писатели. Най-силно е влиянието на Байрон, най-популярният и най-превежданият по това време у нас английски поет. „Покойният Д. К. Попов превежда доста рано Байроновия „Шилъонски затворник“. Явява се в български превод и знаменития му роман „Дон Жуан“, шедьовър на всемирната литература. Сам Вазов пише: „Под влиянието на Байрона бях паднал през пловдивския си период. В някои мои неща има и байронизъм и даже сатанизъм. „Зихра“ написах след четенето на „Чайлд Харолд“. Научаваме, че и Бърнс има влияние върху Вазов, когато Вазов „възпява тихия и безропотен труд на селянина, мекотата и чара на селския пейзаж.“ Освен това Вазов превежда и Бърнсо-

вата „Полска мишка“. Дончев твърди, че „Поезията на Байрона не е била чужда и на Ботева. Последният се е запознал с творчеството на английския поет посредством руски преводи... И Пенчо Славейков чете Байрон. Заема се да изучи езика на Бърнс, Шели, Байрон, Тенисон. За това свидетелстват преводите му из Тенисона, направени вече от английски, печатани в „Мисъл“, дето също Славейков публикува и статия върху бележития викториански поет под наслов „Честит поет“. Тенисон е най-добър учител на Пенчо Славейков – в поетическото изкуство, структурата, външната поетическа форма, вдъхновител е на идеи. Най-много го вдъхновява Шели. Той живее в една от най-вдъхновено написаните поеми на Славейков „Сърдце на сърдцата“... Не изглежда чужд на байронизма и Яворов. Последният, обаче, няма тоя широк интерес към английската литература и попада по-скоро под влиянието на Уайлдовия естетизъм. От днешните наши поети, интерес към английската литература проявява Николай Лилюев, който написа преди няколко години великолепна статия за Джон Кийтс. Също Теодор Траянов – в чийто цикъл „Пантеон“, незавършен още, намерихме хубава поема за Шели.“

Последната статия, на която ще обърна внимание тук, е сравнителнолитературната статия на Вера Гевгелиева „Robert Burns and Christo Boteff, common traits in the lives of the two great poets“, бр. 77–78, 1935, написана на английски език и очевидно адресирана към англоговоряща публика. Гевгелиева открива редица сходства в живота и творчеството на двамата поети: закърмени са с фолклорните традиции на народите си, и двамата са романтици и борци за свобода, любовната им лирика си прилича по наситеността на чувствата. Но съществуват и редица разлики, както става ясно от статията. Ботев е революционер не само на думи, а и в живота, и няма търпение да се изправи срещу врага, за разлика от Бърнс, който при зова на бойните тромпети копнее да остане още миг с любимата си. Според Гевгелиева, дори когато е най-гневен, Бърнс е по-сдържан от Ботев, чиято сатира остава ненадмината. Гевгелиева твърди, че макар да не е оставил такъв голям брой стихотворения като Бърнс, поезията на Ботев е по-красива. За пример посочва „Молитва“, „Майце си“ и „Хаджи Димитър“.

В сп. „Българо-британски преглед“ са отпечатани голямо количество за времето си статии за английската литература. Материалите са разнообразни по отношение на разглежданите автори и въпроси, а и жанрово. Срещат се просветителски статии, статии по случаи, рецензии, рецепционни статии, сравнителни изследвания и няколко превода на стихотворения. Тези статии често са сред първите, написани в България за даден автор или произведение, и в това отношение списанието очевидно е играло значителна роля за рецепцията на английската литература у нас. Авторите Костадин Чакъров и Анна Весова очевидно не са литератори, но написаното от тях дава доста добра обща картина на английската литература – нещо, с което българската публика още не е разполагала. Заедно с изявения български литературен критик Николай Дончев, Костадин Чакъров, Анна Весова и Вера Гевгелиева правят голям принос за българската култура в този момент.